

30. Kimya ödevlerini yaparken bunaliyorum.	8	2,41	1,47	-1,50	,13
	10	2,60	1,54		
31. Ne zaman Kimya çalışsam içimde bir rahatsızlık hissediyorum.	8	2,36	1,52	-,38	,70
	10	2,41	1,52		
32. Öğretmenimiz Kimya'yı öğretmiyor.	8	2,15	1,49	-,92	,35
	10	2,27	1,51		
33. Ezberim zayıf olduğundan Kimya'yı öğrenemiyorum.	8	2,34	1,48	,05	,95
	10	2,33	1,55		
34. Kimya dersinde dikkatimi toplayamıyorum.	8	2,83	1,53	,13	,89
	10	2,81	1,54		
35. Kimya'yı bir türlü öğrenemiyorum.	8	2,66	1,59	2,02	,04
	10	2,39	1,50		
36. Kimya dersinin olduğu günler, okula gitmek istemiyorum.	8	2,28	1,47	,48	,62
	10	2,22	1,51		
37. Kimya dersinde başarısızım.	8	2,78	2,33	,81	,41
	10	2,64	1,57		
38. Kimya problemleri çözerken yaptığım hatalar beni olumsuz yönde etkiler.	8	3,20	1,51	1,35	,17
	10	3,02	1,53		
39. Kimya öğrenmeye yetenekli değilim.	8	2,75	1,58	,87	,38
	10	2,64	1,52		
40. Kimya ödevlerimi tek başına yapamıyorum.	8	2,73	1,58	1,52	,12
	10	2,52	1,57		
41. Kimya dersleri çok sıkıcı geçiyor.	8	2,43	1,54	-,53	,59
	10	2,51	1,55		
42. Kimya dersinde başarılı olmak imkansızdır.	8	2,21	1,45	1,95	,04
	10	1,98	1,37		
43. Kimya dersi beynimi yoruyor.	8	2,35	1,49	-,40	,68
	10	2,40	1,49		
44. Kimya dersi bana yeteneksiz olduğumu gösterdi.	8	2,29	1,46	1,95	,04
	10	2,05	1,46		
45. Kimya dersine başladığımda başım ağrır.	8	2,22	1,49	1,92	,04
	10	1,98	1,35		

N 8. sınıflar = 315; N 10. sınıflar = 245; $p < 0.05$ Anlamlı

İLETİŞİM ADRESİ

¹ Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZDEN
Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fak. İlköğr. Böl. Fen Bil. Eğit. A.B.D. Altınşehir
Karşısı. 02030-ADİYAMAN
ozden@gantep.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARA
Adıyaman Üniv. Eğitim Fak, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Altınşehir Karşısı. 02030-ADİYAMAN
akara@gantep.edu.tr

AHLAKİ YARGI VE AİLE İLİŞKİSİ -Lise Son Sınıf Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma-

Mustafa ŞENGÜN
O.M.Ü.S.E.
Doktora Öğrencisi

ÖZET

Bu çalışmada, ahlaki yargıyı etkilediği düşünülen bazı faktörler ele alınmıştır. Araştırma, alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma, Samsun il sınırları içinde faaliyet gösteren liselerden, random yöntemiyle seçilen 500 lise son sınıf öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Veriler, Ahlaki Öykü Örnekleri ve Kişisel Bilgi Anketi ile toplanmıştır. Verilerin analizi ki-kare (X^2) testi ile yapılmıştır.

Araştırmanın sonucunda; babanın mesleğine, annenin dini durumuna göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasındaki ilişki her bir öyküde farklı sonuç vermiştir. Dolayısıyla bu bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etkisi de öykülere göre farklılık arz etmiştir. Ancak anne-babanın tutumu, anne-babanın öğrenim düzeyi, annenin mesleği, babanın dini durumu ve ailenin ekonomik durumu göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasındaki ilişkinin üç öyküde de anlamlı olmadığı görülmüştür.

ANAHTAR KELİMLER: Ahlak, Ahlaki Yargı, Aile

ABSTRACT

This study tries to analyze some factors, which may affect moral judgment. The study is based on field research. The field research includes 500 students who study at the last grade of high schools in Samsun. These students who are studying at various high schools in Samsun were selected by random technique. In research, "personal questions" that were developed by the researcher and some moral stories were used to test the students' moral judgment. Chi Square (X^2) was selected as the statistical tool to test the significance of relationships of the various categories of the sample to the replies on any particular item in the questionnaire.

The moral judgment of students based on various moral stories used in the research differ in terms of the occupation of their fathers, the religious situation of their mothers, and whether they have been oppressed or not. The effects of independent variables on dependable variables differ in the moral stories used in the research. However, it is found that there were no significant associations in various factors such as the attitudes of parents, the educational level of parents, the occupation of mother, the religiosity level of father and the economic situation of the family.

KEY WORDS: Moral, Moral Judgement, Family,

1. GİRİŞ

Her birey doğduğu andan itibaren kişiliği üzerinde sosyal bir etki hissetmeye başlar. Bu etki, derecesi zaman zaman artıp azalmakla birlikte, tüm yaşam boyu devam eder. Amaç, bireyi toplumun bir üyesi haline getirmektir. Toplumsallaşma, sosyal çevrenin bireyden beklediği şekilde davranmayı ve diğer bireylerle uyum içinde yaşamayı öğrenme sürecidir. Bu süreç, bireyin doğumundan itibaren yaşadığı toplumun üyeliğini kazanmasına kadar geçirdiği aşamaları içerir. Çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık bu sürecin karakteristik aşamalarıdır. (Doğan, 2000: s.82)

Kişilik, bireyin fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki tüm yönlerini içine alır. (Binbaşıoğlu, 1978: s.212) Karakter, kişiliğin ahlaki yönüdür. Karakter, ilk yaşlardan itibaren sosyal yaşantılar neticesinde bir takım ahlaki değer yargılarının benimsenmesi ile gelişir. Benimsenen ahlaki değerler, kişiliğin ahlaki yönünü oluşturur. Davranışlarını, toplumda değer verilen ahlak kurallarına uygun olarak yönetebilen, sosyal değerler sistemini benimsemiş olan kişiler *karakterli* olarak nitelendirilir. (Baymur, 1994: s.252)

Her anne-baba, çocuğunun erdemli bir insan olarak toplumda yerini alması için çabalar. Erdemler, hemen her toplumda ulaşılmaya çalışılan yüce ahlaki değerler olarak bilinir. Doğruluk, küçüklere ve güçsüzlere yardım, hak gözetme her yerde ve her çağda aranan nitelikler olmuştur. Toplumsal yaşamın devam etmesi için yasalara uymak yeterli değildir. Ortak ahlaki değerlerin, gelenek ve göreneklerin birleştirici gücüne ihtiyaç vardır. Toplumsal ilişkiler, kişilerin tek tek ve toplum olarak ahlaki değerlere ve kurallara bağlılığı ölçüsünde düzenli yürür. (Yörükoğlu, 1986: s.167)

Aile; anne-baba, çocuklar ve bazen de yakın akrabaların sıkı bir hayat birliği oluşturacak şekilde toplanıp birleştiği, biyolojik, psikolojik, hukuki, ahlaki, ekonomik, kültürel ve dini bağlara dayalı en küçük sosyal birime denir. (Günay, 1996: s.169) Küçük çocuk güçsüzdür, sevgiye, şefkate, korunma ve güvenliğe muhtaç durumdadır, kendi kendine yetecek ve kendini yönlendirecek güç ve imkanlardan yoksundur. Bu da onu anne-babasına bağımlı kılmaktadır. Yetişkinler karşısında, genel olarak çocuğun geliştirdiği itaat, başeğme, hürmet, uyum gibi davranış özellikleri çocuğun ahlaki değerleri kazanmasına yardımcı olur. (Hökelekli, 1993: s.252)

Çocukta dil gelişimine bağlı olarak, yetişkinlerin kullandıkları ahlaki kelime, deyim ve ifadeler onda yer etmeye başlar. Ancak bu ahlaki kavramların ifade ettiği anlamlara çocuk, gereği gibi nüfuz edemez. Bununla birlikte çocuk yetişkinlerin ahlak dünyasına bu ahlaki kavram ve deyimlerle girer ve kendine has ahlaki yargıları bu yolla oluşmaya başlar. Daha sonraları bilinçli olarak hissetmeye başlayacağı ahlaki yargılarını, bu kavramların içerisine yerleştirerek kendisi için anlamlı hale getirecektir. Ahlak çocuğun doğumundan itibaren gelişmeye ve şekillenmeye başlar. (İbn Miskeveyh, 1983: s.39) Ahlak eğitimi için altı-yedi yaşlarına kadar beklemek, bu konuda çok geç kalmak anlamına gelir. Dolayısıyla

ahlak eğitimine, çocuğun doğumunu takip eden ilk aylardan itibaren başlamak gerekir. (Satı Bey, 2002: s.52)

Çocuk ilk sosyal ve ahlaki deneyimlerini aile ortamında kazanmaktadır. Anne-babayı model alan çocuk, kendisinden beklenen rolleri, görevleri, tutum ve davranışları ebeveyninden öğrenmektedir. Bu açıdan çocuk, yetişkin bir insan olduğunda kendi ailesinde ve toplumda rol alabilmeyi, düzenli ve sağlıklı bir aile ortamında öğrenebilmektedir. Geleceğin yetişkin bireyleri olarak toplumda görev ve rol alacak olan çocuk ve gençlerin istenilen niteliklere sahip olabilmeleri için yetiştiği aile ortamı çok önemlidir. Çocuk anne-babadan aldığı değerlerle iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırtmayı ilk defa aile ortamında öğrenmeye başlamaktadır. Bu şekilde, çocuğun ahlaki yargılarının temeli aile ortamında atılmaktadır. (Temel, 1991: s.107)

Çocuklarda vicdan, yani iyi ile kötünün ayırımı, başlangıçta anne-babaların veya onların yerini tutan kişilerin emir ve yasaklarından ibarettir. Kendi akıllarının ve kalplerinin henüz bir katkısı yoktur. Çocuklar büyüdükçe, kendi kalplerinden ve kendi akıllarından emir almaya başlarlar. Anne-babalarını, öğretmenlerini, diğer yakınlarını üzen veya sevindiren davranışlar, onların kendi geliştirecekleri iyi veya kötü anlayışlarına temel olacaktır. Daha sonra saygı, görev, sorumluluk, erdem, din gibi fikirleri yavaş yavaş teşekkül ettikçe anlayışlarını geliştirip, genişleteceklerdir. (Bilgin ve Selçuk, 1999: ss.112-113)

Ebeveynlerin, özellikle de annelerin çocukları şımartarak yetiştirmeleri, onların ahlaki gelişimlerini olumsuz etkileyen bir faktördür. Şımartılarak yetiştirilmiş çocuklar, her açıdan ebeveyne bağımlı duruma getirilmiş çocuklardır. Bağımlılık durumu, tüm yaşam sürelerince bu çocukların yakasını bırakmaz, her işte kendileri için aşırı bir güçlük görürler. (Adler, 1996: s. 20) Şımartılmış çocuklar, güç eğitilebilen çocuklardır. Toplumdaki alkolikler, intihar edenler, cinsel sapıklar ve suça eğilimli kişiler arasında şımarık çocuk şeklinde yetiştirilmiş olanların oranı oldukça yüksektir. (Adler, 1996: s. 176)

Çocuk, sevgi ve hoşgörünün yanısıra öfke ve kızgınlığı da ailede görerek ve yaşayarak öğrenir. Sevgi, saygı, anlayışlı olma ve acıma gibi duygular öğütlerle aşılanaabilecek nitelikler olmayıp, ancak anne-baba örnek alınarak yavaş yavaş geliştirilebilir. Çocuğun, çevresinde her zaman tatlı dil ve güler yüz görmesi mümkün değildir. İnsanca duygular olan kızgınlık, öfke gibi olumsuz duyguları da tanımalıdır. Ancak, çocuk bu olumsuz duyguların nasıl dizginlendiğini ve nasıl medeni bir şekilde dışa vurulduğunu da ailede öğrenir. Nitekim, şaldirganlığını sınırlandıramayan bir baba ya da öfke saçan bir anne çocuğuna ölçülü olmayı öğretemez. (Yörükoğlu, 1986: s.109)

Aile içinde anne ile baba arasındaki geçimsizlikler de çocuklara olumsuz yansımakta ve çocukların ahlaki gelişimini negatif yönde etkilemektedir. Bu etki neticesinde çocuklar, başkalarına karşı kıyma, yalan veya kötü söz söyleme davranışları geliştirebilirler. Ayrıca bu anne-babalar, çocuklarına kötü örnek olarak,

onların kavgacı, hırçın, sinirli veya geçimsiz kişiler olmalarına sebep olabilirler. (Binbaşıoğlu, 1998: ss. 55-57)

Çocuğu ve genci aileye bağlayan anne-baba sevgisi ya da otoritesi olmayan ailelerde çocuklar ve gençler, sosyal çevrenin olumsuz etkilerine maruz kalabilir ve yeteneklerini kötü yönde geliştirebilirler. Bu durumdaki çocuklar ve gençler, her türlü sosyal ve ahlaki bağlara kayıtsız kalarak sarhoş, dolandırıcı, yalancı ve kavgacı olabilirler. Ancak, aksi durumda sosyal çevreden ve ailesinden destek gören çocuklar ve gençler ise bir iş sahibi olabilir, topluma uyumlu ve olgun davranışlar geliştirebilirler.

Bu araştırmada, bireyin ahlaki yargı gelişimi sürecinde etkili olduğu düşünülen, aile ile ilgili bazı psiko-sosyal değişkenler ile bireyin ahlaki yargıları arasında önemli bir ilişkinin olup-olmadığı lise son sınıf öğrencileri üzerinde alan araştırması ile incelenmiştir. Bu problemi araştırmak amacıyla, hipotezler aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

1. Anne-baba tutumlarını algılamalarına göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık vardır.
2. Anne-baba öğrenim düzeylerine göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık yoktur.
3. Anne-baba mesleğine göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık yoktur.
4. Ailelerinin ekonomik düzeylerini algılamalarına göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık vardır.
5. Anne-babalarının dini durumlarını algılamalarına göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık vardır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme: araştırmanın evrenini 2002-2003 eğitim-öğretim yılında Samsun İl Merkezi sınırları içinde faaliyet gösteren resmi liselerin son sınıfına devam eden 2739'u erkek ve 2521'i kız olmak üzere toplam 5260 öğrenci oluşturmuştur.¹ Bu öğrencilerin içinden random yöntemiyle 500 öğrenci, araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Örneklem, evrenin % 10,52'sini oluşturmuştur. Örneklem seçiminde, lise türüne ve cinsiyete göre öğrencilerden eşit sayıda örneklem alınmasına dikkat edilmiştir.

Lise Türüne Göre Dağılım

LİSE TÜRÜ	N	%
Genel Lise	166	33,2
İmam-Hatip Lisesi	168	33,6
Diğer Meslek Liseleri	166	33,2
TOPLAM	500	100

¹ Evren ile ilgili istatistikî bilgiler, 10.12.2002 tarihinde Samsun İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İstatistik Bürosu'ndan alınmıştır.

Cinsiyete Göre Dağılım

CİNSİYET	N	%
Erkek	234	46,8
Kız	266	53,2
TOPLAM	500	100

Veri Toplama Araçları: bu araştırmada, veri toplama amacı ile *Kişisel Bilgi Anketi ve Ahlaki Öykü Örnekleri* kullanılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan *ahlaki yargılar* ile ilişkili olabileceği ve onları etkileyebileceği düşünülerek, araştırmacı tarafından bağımsız değişken olarak hazırlanan beş adet anket sorusu *Kişisel Bilgi Anketi*'ni oluşturmuştur. Ahlaki Öykü Örnekleri için ise, James Rest (1979) tarafından geliştirilmiş (Rest, 1979) ve Füsün Akkoyun tarafından Türk toplumuna uyarlanmış (Akkoyun, 1987: ss. 91-98) olan *Defining Issues Test (DIT)* içerisinde yer alan altı adet ahlaki ikilem içeren öykü arasından üçü seçilmiştir. Seçilen bu öyküler şunlardır:

1. Öykü: Bir kadın, kanserin özel bir türüne yakalanmış ve ölmek üzeredir. Doktorlar, Onu, tek bir ilacın kurtarabileceğini söylerler. İlaç ise, o şehirde bir eczacının bulduğu bir tür *Radyum*dur. Eczacı, ilaç için maliyetinin on katı olan 10 milyar lira ücret istemektedir.

Hasta kadının kocası Osman, tanıdığı herkesten borç isteyerek ilaç parasının ancak yarısını toplayabilmiştir. Osman, Eczacı' ya karısının ölmekte olduğunu söyleyerek ilacı kendisine satmasını ve parasını kalanını daha sonra tamamlayacağını anlatır. Ancak, Eczacı "İlacı ben buldum ve ondan para kazanacağım" diyerek ilacı satmayı reddeder. Osman da ümitsizlikten, Eczacı' nın dükkanına gizlice girip ilacı, çalmayı düşünmektedir.

Sizce, Osman ilacı çalmalı mı?

() 1. Evet () 2. Hayır () 3. Kararsızım

2. Öykü: Bir kadın kanserden ölmek üzeredir ve onu kurtarmak için Tıp' ta bilinen başka bir yöntem kalmamıştır. Doktor, kadının altı aylık bir ömrünün kaldığını bilmektedir. Kadın çok zayıflamıştır. Biraz fazla alacağı ağrı kesici onu öldürebilecektir. Kadın acıdan deli gibidir. Sakin anlarında doktora, kendisini öldürecek dozda morfin vermesi için yalvarır. Bu acıya daha fazla dayanamayacağını, zaten birkaç ayı kaldığından ölmek istediğini söylemektedir.

Sizce, Doktor ne yapmalı?

() 1. Hastaya ölmesi için fazla dozda ilaç vermeli () 2. Hastaya fazla dozda ilaç vermemeli () 3. Kararsızım.

3. Öykü: Ömer, hırsızlık suçundan hapidedir. 10 yıl mahkum olmuştur. Fakat, birkaç sene sonra haptisten kaçır ve yeni bir şehire İbrahim adı ile yerleşir. Sekiz sene yoğun bir şekilde çalışıp, kendi işini kurmak için para biriktirir. Müşterilerine adil davranır, çalıştırdığı işçilere iyi para verir. Kazandığı paranın büyük bir kısmını da hayır kurumlarına yatırmaktadır. Ancak, eski bir komşusu olan Hasan, O' nun sekiz yıl önce haptisten kaçır ve polislin aradığı adam olduğunu anlar.

Sizce, Hasan, Ömer'i polise ihbar edip, tekrar haptise girmesine neden olmalı mı? () 1. Evet () 2. Hayır () 3. Kararsızım

Bu alan araştırmasında, her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkisi üç adet ahlaki öykü üzerinde araştırılmıştır. Dolayısıyla, sonuçlar, lise son sınıf öğrencilerinin genel ahlaki yargılarını değil, her bir öyküye özel ahlaki yargılarını ifade etmektedir.

Verilerin Toplanması; verilerin toplanabilmesi için, gerekli izinler alındıktan sonra, anketler 17-26 Aralık 2002 tarihleri arasında uygulanmıştır. Veri toplama amacı ile kullanılan Kişisel Bilgi Anketi ve Ahlakî Öykü Örnekleri, örneklem için seçilen liselerde araştırmacının kendisi tarafından uygulanmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması; anketler uygulandıktan sonra tek tek incelenmiş, eksik ve yanlış cevaplanıp cevaplanmadıkları kontrol edilmiştir. Öğrencilerden sadece bir kaç anketlerdeki bazı soruları boş bırakmıştır. Bu nedenle, Bulgular bölümündeki tablolarda, bağımsız değişken gruplarındaki öğrenci sayıları toplamı farklılık göstermiştir.

Anketlerden elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri SPSS (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar istatistiksel paket programı ile yapılmıştır. Verilerin analizinde, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında önemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığına Ki-kare (X^2) testi ile bakılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmamızda elde edilen bulgular sunulmuş ve bunlara dayalı olarak bazı yorumlar yapılmıştır.

Tablo 1.a: Anne Tutumlarını Algılamalarına Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

ANNE TUTUMU	N %	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Demokratik	N %	142 52,2	68 25,0	62 22,8	73 26,8	158 58,1	41 15,1	70 25,8	176 64,9	25 9,2
Otoriter	N %	33 51,6	17 26,6	14 21,9	16 25,0	35 54,7	13 20,3	16 25,0	44 68,8	4 6,3
Aşırı Koruyucu	N %	80 57,6	37 26,6	22 15,8	41 29,5	79 56,8	13,7	19 28,1	39 62,6	13 9,4
İlgisiz	N %	7 36,8	8 42,1	4 21,1	5 27,8	11 61,1	2 11,1	6 33,3	10 55,6	2 11,1
TOPLAM	N %	262 53,0	130 26,3	102 20,6	135 27,4	283 57,4	75 15,2	131 26,6	317 64,4	44 8,9
SONUÇ		$X^2: 5,74$ SD: 6 p: 0,453 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 2,06$ SD: 6 p: 0,914 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 1,69$ SD: 6 p: 0,946 p>0,05 Önemsiz		

Tablo 1.a için, anne tutumları ile öğrencilerin öykülere verdikleri cevaplar arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 1.b: Baba Tutumlarını Algılamalarına Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

BABA TUTUMU	N %	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Demokratik	N %	158 53,0	76 25,5	64 21,5	82 27,6	165 55,6	50 16,8	72 24,2	196 66,0	29 9,8
Otoriter	N %	62 55,4	28 25,0	22 19,6	33 29,5	67 59,8	12 10,7	35 31,5	63 61,3	8 7,2
Aşırı Koruyucu	N %	30 49,2	19 31,1	12 19,7	13 21,3	39 63,9	9 14,8	18 29,5	38 62,3	5 8,2
İlgisiz	N %	12 57,1	5 23,8	4 19,0	6 28,6	12 57,1	3 14,3	6 28,6	14 66,7	1 4,8
TOPLAM	N %	262 53,3	128 26,0	102 20,7	134 27,3	283 57,6	74 15,1	131 26,7	316 64,5	43 8,8
SONUÇ		$X^2: 1,28$ SD: 6 p: 0,973 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 3,79$ SD: 6 p: 0,705 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 3,24$ SD: 6 p: 0,778 p>0,05 Önemsiz		

Tablo 1.b için, baba tutumları ile öğrencilerin öykülere verdikleri cevaplar arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 1.a ve 1.b'ye göre, Anne-baba tutumlarını algılamalarına göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık vardır şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Anne-babaların tutumları farklı olmasına rağmen öğrencilerin çoğunluğu öykülere aynı yönde cevaplar vermişlerdir.

Kaya'nın yaptığı araştırmasında, anne-baba tutumları bakımından üniversite öğrencilerinin ahlaki yargı düzeyleri arasındaki farkın önemli olmadığı görülmüştür. (Kaya, 1993: ss. 109-112) Bu sonuç ile bu araştırma bulguları arasında tutarlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 1.a ve 1.b için hipotezler kurulurken, anne-baba tutumlarının öğrencilerin ahlaki yargıları üzerinde belirleyici etkisi olduğu (Yörükoğlu, 1993: ss.144-154) düşüncesiyle hareket edilmiştir. Fakat araştırmamızın sonucuna göre, anne-baba tutumları ile öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmüştür. Buna sonuca göre, anne-baba tutumlarının öğrencilerin ahlaki yargıları üzerinde önemli bir etkisi olmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 2.a: Anne Öğrenim Düzeylerine Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

ANNE ÖĞRENİM DÜZEYİ	N %	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Üniversite/ Yüksekokul	N %	13 72,2	2 11,1	3 16,7	9 50,0	7 38,9	2 11,1	3 16,7	11 61,1	4 22,2
Lise	N %	43 59,7	14 19,4	15 20,8	23 31,9	37 51,4	12 16,7	21 29,2	45 62,5	6 8,3
Ortaokul	N %	37 61,7	9 15,0	14 23,3	21 35,0	30 50,0	9 15,0	14 23,3	45 75,0	1 1,7
İlkokul	N %	140 49,5	82 29,0	61 21,6	69 24,5	169 59,9	44 15,6	77 27,4	177 63,0	27 9,6
İlkokula Gitmemiş	N %	33 50,8	23 35,4	9 13,8	13 20,0	43 66,2	9 13,8	16 24,6	43 66,2	6 9,2
TOPLAM	N %	266 53,4	130 26,1	102 20,5	135 27,2	286 57,5	76 15,3	131 26,4	321 64,7	44 8,9
SONUÇ		$X^2: 13,97$ SD: 8 p: 0,082 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 11,07$ SD: 8 p: 0,197 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 9,80$ SD: 8 p: 0,279 p>0,05 Önemsiz		

Tablo 2.a için, anne öğrenim düzeyleri ile öykülere verilen cevaplar arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 2.b: Baba Öğrenim Düzeylerine Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

BABA ÖĞRENİM DÜZEYİ	N %	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Üniversite / Yüksekokul	N %	55 57,9	23 24,2	17 17,9	34 55,8	51 53,7	10 10,5	19 20,0	68 71,6	8 8,4
Lise	N %	69 57,5	27 22,5	24 20,0	34 28,3	69 57,5	17 14,2	34 28,3	75 62,5	11 9,2
Ortaokul	N %	39 52,7	23 31,1	12 16,2	19 25,7	43 58,1	12 16,2	27 37,0	40 54,8	6 8,2
İlkokul	N %	100 50,5	51 25,8	47 23,7	45 22,8	115 58,4	37 18,8	47 23,9	131 66,5	19 9,6
İlkokula Gitmemiş	N %	2 25,0	4 50,0	2 25,0	1 12,5	7 87,5		4 50,0	4 50,0	
TOPLAM	N %	265 53,5	128 25,9	102 20,6	133 26,9	285 57,7	76 15,4	131 26,6	318 64,5	44 8,9
SONUÇ		$X^2: 7,33$ SD: 8 p: 0,480 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 10,57$ SD: 8 p: 0,227 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 10,02$ SD: 8 p: 0,263 p>0,05 Önemsiz		

Tablo 2.b için, yapılan Ki-kare testi sonucuna göre, baba öğrenim düzeyleri ile öykülere verilen cevaplar arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 2.a ve 2.b'ye göre, Anne-baba öğrenim düzeylerine göre öğrencilerin yargıları arasında önemli bir farklılık yoktur şeklindeki hipotez doğrulanmıştır. Anne-babalarının öğrenim düzeyleri farklı olmasına rağmen öğrencilerin çoğunluğu öykülere aynı yönde cevaplar vermişlerdir.

Bu alanda yapılan, Özkaynak (1982: s.201), Mangır ve Koca (1987: s.44), Temel (1991: ss.162-163) ve Kaya (1993: ss.112-115)'nin araştırmaları, anne-baba öğrenim düzeyleri ile öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir ilişki olmadığını ortaya koyarken, Saylağ (2001: ss.57-58)'in araştırmasında önemli bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 2.a ve 2.b için hipotezler kurulurken, anne-babasının öğrenim düzeyinin öğrencilerin ahlaki yargıları üzerinde etkili olmadığı düşünülmüştür. Çünkü ahlaki yargılar toplumsallaşma süreci içinde kazanılır. Anne-babaları farklı öğrenim düzeyine sahip olmalarına rağmen öğrenciler başarılı bir toplumsal intibak gerçekleştirebilirler. Sonuç olarak bu araştırmada, anne-baba öğrenim düzeyleri, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen bir faktör olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 3.a: Anne Mesleğine Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

ANNE MESLEĞİ	N %	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Memur/ Memur Emeklisi	N %	28 66,7	6 14,3	8 19,0	16 38,1	20 47,6	6 14,3	8 19,0	27 64,3	7 16,7
İşçi/İşçi Emeklisi	N %	7 38,9	6 33,3	5 27,8	6 33,3	8 44,4	4 22,2	4 22,2	12 66,7	2 11,1
Serbest Meslek	N %	9 52,9	5 29,4	3 17,6	7 41,2	7 41,2	3 17,6	4 23,5	11 64,7	2 11,8
İşsiz/Ev Hanımı	N %	222 52,9	113 26,9	85 20,2	106 25,3	250 59,7	63 15,0	115 27,5	270 64,6	33 7,9
TOPLAM	N %	266 53,5	130 26,2	101 20,3	135 27,2	285 57,5	76 15,3	131 26,5	320 64,6	44 8,9
SONUÇ		$X^2: 5,47$ SD: 6 p: 0,484 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 6,90$ SD: 6 p: 0,330 p>0,05 Önemsiz			$X^2: 4,81$ SD: 6 p: 0,567 p>0,05 Önemsiz		

Tablo 3.a için, anne mesleği ile öğrencilerin öykülere verdikleri cevaplar arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 3.b: Baba Mesleğine Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

BABA MESLEĞİ	N %	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Memur/ Memur Emeklisi	N %	87 55,8	40 25,6	29 18,6	48 30,8	96 61,5	12 7,7	39 25,2	103 66,5	13 8,4
İşçi/İşçi Emeklisi	N %	77 53,8	37 25,9	29 20,3	45 31,5	75 52,4	23 16,1	42 29,4	90 62,9	11 7,7
Serbest Meslek	N %	95 50,3	51 27	43 22,8	37 19,7	112 59,6	39 21,7	50 26,6	118 62,8	20 10,6

İşsiz	N	1			2			6		
		5	1	2	2	2	6	6	6	
	%	83,3	16,7	33,3	33,3	33,3	100,0			
TOPLAM	N	264	128	102	132	285	76	131	317	44
	%	53,4	25,9	20,6	26,8	57,8	15,4	26,6	64,4	8,9
SONUÇ		X ² : 3,94 SD: 6 p: 0,684 p>0,05 Önemsiz			X ² : 18,33 SD: 6 p: 0,005 p<0,05 Önemli			X ² : 4,97 SD: 6 p: 0,547 p>0,05 Önemsiz		

Tablo 3.b için yapılan Ki-kare testi sonucuna göre, baba mesleği ile öykülere verilen cevaplar arasında 1. ve 3. Öyküler için önemli bir ilişki bulunmazken; 2. Öykü için önemli bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3.b'deki 2. Öykü dışında, Tablo 3.a ve 3.b'ye göre, *Anne-baba mesleğine göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık yoktur* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Buna karşın, Tablo 3.b'deki 2. Öyküye göre hipotezimiz doğrulanmamıştır. Anne-babaların meslekleri farklı olmasına rağmen, öğrencilerin çoğunluğu öykülere aynı yönde cevaplar vermişlerdir.

Kaya'nın üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında, anne-baba mesleğine göre öğrencilerin ahlaki yargı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. (Kaya, 1993: ss.116-118) Bu sonuç ile bu araştırma bulguları arasında tutarlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 3.a ve 3.b için hipotezler kurulurken, anne-babasının mesleğinin öğrencilerin ahlaki yargıları üzerinde etkili olmadığı düşünülmüştür. Ancak bu araştırma sonucuna göre, annenin mesleği, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkilemezken, babanın mesleğinin öğrencilerin ahlaki yargılarına etkisi herbir öyküye göre değiştiği görülmüştür.

Tablo 4: Ailelerinin Ekonomik Düzeylerini Algılamalarına Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

EKONOMİK DÜZEY	N	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Yüksek	N	20	7	9	10	18	8	9	24	3
	%	55,6	19,4	25,0	27,8	50,0	22,2	25,0	66,7	8,3
Orta	N	217	116	82	105	249	60	112	261	40
	%	52,3	28,0	19,8	25,4	60,1	14,5	27,1	63,2	9,7
Düşük	N	30	8	10	20	20	8	11	35	2
	%	62,5	16,7	20,8	41,7	41,7	16,7	22,9	72,9	4,2
TOPLAM	N	267	131	101	135	287	76	132	320	45
	%	53,5	26,3	20,2	27,1	57,6	15,3	26,6	64,4	9,1
SONUÇ		X ² : 4,10 SD: 4 p: 0,393 p>0,05 Önemsiz			X ² : 8,53 SD: 4 p: 0,074 p>0,05 Önemsiz			X ² : 2,45 SD: 4 p: 0,653 p>0,05 Önemsiz		

Yapılan Ki-kare testi sonucuna göre, ailelerin ekonomik durumları ile öğrencilerin öykülere verdikleri cevaplar arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır. Buna göre, *Ailelerinin ekonomik düzeylerini algılamalarına göre öğrencilerin ahlaki*

yargıları arasında önemli bir farklılık vardır şeklinde kurduğumuz hipotez doğrulanmamıştır. Ailelerin ekonomik düzeyleri farklı olmasına rağmen öğrencilerin çoğunluğu öykülere aynı yönde cevaplar vermişlerdir.

Bu alanda, Şemin (1954: s. 28) ve Saylağ (2001: ss. 61-63)'in yaptıkları araştırmalar ailenin ekonomik düzeyleri ile öğrencilerin ahlaki yargıları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koyarken, Kaya (1993: ss. 124-128)'nin araştırmasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 4 için hipotezimizi kurarken, ailelerinin ekonomik düzeylerinin öğrencilerin ahlaki yargıları üzerinde etkili olduğu (Kozak, 1999: s.154) düşüncesiyle hareket edilmiştir. Fakat bu araştırmada, ailelerin ekonomik düzeylerinin, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen önemli bir faktör olmadığı görülmüştür.

Tablo 5.a: Annelerinin Dini Durumlarını Algılamalarına Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

ANNE DİNİ DURUMU	N	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Dindar	N	156	83	64	66	190	46	84	191	27
	%	51,5	27,4	21,1	21,9	62,9	15,2	27,8	63,2	8,9
Biraz Dindar	N	100	45	36	65	88	28	42	122	16
	%	55,2	24,9	19,9	35,9	48,6	15,5	23,3	67,8	8,9
Dindar Değil	N	9	2	1	4	6	2	4	7	1
	%	75,0	16,7	8,3	33,3	50,0	16,7	33,3	58,3	8,3
TOPLAM	N	265	130	101	135	284	76	130	320	44
	%	53,4	26,2	20,4	27,3	57,4	15,4	26,3	64,8	8,9
SONUÇ		X ² : 3,03 SD: 4 p: 0,552 p>0,05 Önemsiz			X ² : 12,53 SD: 4 p: 0,014 p<0,05 Önemli			X ² : 1,53 SD: 4 p: 0,821 p>0,05 Önemsiz		

Tablo 5.a için yapılan Ki-kare analizi sonucuna göre, annelerin dini durumları ile öykülere verilen cevaplar arasında 1. ve 3. Öyküler için önemli bir ilişki olmadığı görülürken, 2. Öykü için ilişkinin önemli olduğu görülmüştür.

Tablo 5.b: Babalarının Dini Durumlarını Algılamalarına Göre Öykülere Verilen Cevapların Dağılımı

BABA DİNİ DURUMU	N	1. ÖYKÜ			2. ÖYKÜ			3. ÖYKÜ		
		Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız	Evet	Hayır	Kararsız
Dindar	N	121	67	55	55	146	41	69	155	18
	%	49,8	27,6	22,6	22,7	60,3	16,9	28,5	64,0	7,4
Biraz Dindar	N	126	59	43	68	130	30	59	145	23
	%	55,3	25,9	18,9	29,8	57,0	13,2	26,0	63,9	10,1
Dindar Değil	N	18	2	4	10	5	3	18	3	3
	%	75,0	8,3	16,7	41,7	37,5	20,8	12,5	75,0	12,5
TOPLAM	N	265	128	102	133	285	76	131	318	44
	%	53,5	25,9	20,6	26,9	57,7	15,4	26,6	64,5	8,9

SONUÇ	X ² : 6,95 SD: 4 p:0,138 p>0,05 Önemsiz	X ² : 7,81 SD: 4 p:0,098 p>0,05 Önemsiz	X ² : 3,90 SD: 4 p:0,419 p<0,05 Önemsiz
-------	--	--	--

Tablo 5.b için yapılan Ki-kare analizi sonucuna göre, babaların dini durumları ile öykülere verilen cevaplar arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 5.a'daki 2. Öykü dışında, Tablo 5.a ve 5.b'ye göre, *Anne-babalarının dini durumlarını algılamalarına göre öğrencilerin ahlaki yargıları arasında önemli bir farklılık vardır* şeklinde kurduğumuz hipotezimiz doğrulanmamıştır. Buna karşın, Tablo 5.a'daki 2. Öyküye göre hipotezimiz doğrulanmıştır. Anne-babalarının dini durumları farklı olmasına rağmen öğrencilerin çoğunluğu öykülere aynı yönde cevaplar vermişlerdir.

Tablo 5.a ve 5.b için hipotezler kurulurken; anne-baba dini durumunun öğrencilerin ahlaki yargıları üzerinde etkili olduğu düşünülmüştür. Çünkü din, anne-babaların ahlaki yargılarını belirlemede (Durant, 1978: s.133); anne-baba tutumları da çocuk ve gençlerin ahlaki yargılarını belirlemede (Yörükoğlu, 1993: ss. 144-154) etkili bir faktördür. Ancak bu araştırma sonucuna göre, annenin dini durumunun, öğrencilerin ahlaki yargılarına etkisi her bir öyküye göre değişirken, babanın dini durumu öğrencilerin ahlaki yargılarını etkilememektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu alan araştırmasında, herbir bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkisi yukarıda ifade edilen üç adet ahlaki öykü üzerinde araştırılmıştır. Buna göre sonuçlar, lise son sınıf öğrencilerinin herbir öyküye verdikleri cevaplar, onların herbir öyküye özel ahlaki yargılarını ifade etmektedir.

Elde edilen verilere dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Annenin tutumuna göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki ilişkinin üç öykünün herbirinde de anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre, annenin tutumu, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen bir faktör olarak görülmemiştir. Babanın tutumuna göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki farklılığın üç öykünün herbirinde de önemli olmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre, babanın tutumu, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmemiştir.

Annenin öğrenim düzeyine göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki ilişkinin üç öykünün herbirinde de anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre, annenin öğrenim düzeyi, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmemiştir. Babanın öğrenim düzeyine göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki farklılığın üç öykünün herbirinde de önemli olmadığı görülmüştür. Bu sonuca göre, babanın öğrenim düzeyi, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmemiştir.

Annenin mesleğine göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki ilişkinin üç öykünün herbirinde de anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre, annenin mesleği, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmemiştir. Babanın mesleğine göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki farklılığın 1.ve 3. öykülerde önemli olmadığı görülürken, 2. öyküde ise farklılığın önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre, babanın mesleğinin, öğrencilerin ahlaki yargıları üzerindeki etkisi, herbir öyküye göre değişmektedir.

Ailenin ekonomik düzeyine göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki ilişkinin üç öykünün herbirinde de anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre, ailenin ekonomik düzeyi, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen bir faktör olarak görülmemiştir.

Annenin dini durumuna göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki farklılığın 1. ve 3. öykülerde önemli olmadığı görülürken, 2. öyküde ise farklılığın önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre, annenin dini durumunun, öğrencilerin ahlaki yargılarına olan etkisi, herbir öyküye göre değişmektedir. Babanın dini durumuna göre, lise son sınıf öğrencilerinin ahlaki yargıları arasındaki ilişkinin üç öykünün herbirinde de anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre, babanın dini durumu, öğrencilerin ahlaki yargılarını etkileyen önemli bir faktör olarak görülmemiştir.

Yukarıda varılan sonuçlara bağlı olarak şu önerilerde bulunulabilir.

Anne-babalar ve öğretmenler, çocukların ve gençlerin ahlak eğitimlerine katkıda bulunabilmeleri için, öncelikle onların ahlaki gelişim özelliklerini iyi bilmelidirler. Okuldaki ahlak dersi programları hazırlanırken de öğrencilerin ahlaki gelişim özellikleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca ahlak dersi programları, öğrencilerin ahlaki yargılarını geliştirici nitelikler taşımalıdır.

Bütün çocuklar benzer ahlaki gelişim potansiyelleri ile doğarlar. Bu nedenle, ailede anne-babalar ve okulda öğretmenler cinsiyet ayrımı yapmadan çocukların ahlaki istidat ve yeteneklerini geliştirmelerine eşit fırsatlar tanınmalıdır.

Anne-baba davranışları bireylerin ahlaki gelişimlerini belirlemede önemli role sahip olduğu görülebilir. Bu nedenle anne-babalar, çocuk ve gençlere karşı baskı ve zorlamaya dayanan davranışlar yerine sevgi, saygı ve hoşgörüyü ön plana alan davranışlar içinde yaklaşmalıdır. Anne-babalar çocuk ve gençlere iyi birer model olmalıdırlar. Bu amaç doğrultusunda anne-babalar kitle iletişim araçları, halk eğitim merkezleri, aile eğitim ve danışma merkezleri vasıtasıyla eğitilmelidirler.

Bireylerin sosyo-ekonomik düzeyleri, onların ahlaki yargılarını belirlemede etkili olabilir. Zira bireyler ekonomik imkansızlıklardan dolayı ahlak kurallarına aykırı davranışlarda bulunabilmektedirler. Toplumsal huzur ve güven ortamını

sağlamaya yönelik, her türlü sosyal yardım kuruluşu faaliyetlerini daha etkin ve yaygın hale getirmeli ve ahlaki suçları ortadan kaldırmaya yardımcı olmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKKOYUN, Füsün, "Empatik Eğilim ve Ahlaki Yargı", *Psikoloji Dergisi*, c:6, sayı: 21, Ankara, 1987, ss.91-98.
- ADLER, Alfred, *Sorunlu Okul Çocuğu*, çev: Kâmuran Şipal, Cem Yay., İstanbul, 1996.
- BAYMUR, Feriha, *Genel Psikoloji*, 11.b., İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1994.
- BİLGİN, Beyza ve Mualla Selçuk, *Din Öğretimi*, 4.b., Gün Yay., Ankara, 1999.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Gelişim Psikolojisi*, 4.b., Binbaşıoğlu Yay., Ankara, 1978.
Geleneksel Kültüre Göre Türkiye'de Çocuk Eğitimi Üzerinde Bir Araştırma,
Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.
- DOĞAN, İsmail, *Sosyoloji-Kavramlar ve Sorunlar*, 3.b., Sistem Yay., İstanbul, 2000.
- DURANT, Will, *Medeniyetin Temelleri*, çev: Nejat Muallimoğlu, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1978.
- GÜNAY, Ünver, *Din Sosyolojisi Dersleri*, EÜ Yay., Kayseri, 1996.
- HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara, 1993.
- İBN MİSKEVEYH, *Ahlaki Olgunlaştırma*, çev:Abdulkadir Şener vdğr., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983.
- KAYA, Mevlüt, *Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), OMÜSBE., Samsun, 1993.
- KOZAK, İbrahim Erol, *İnsan, Toplum, İktisat*, Değişim Yay., Adapazarı, 1999.
- MANGIR, Mine ve Gelengül Koca, *İlkokul Birinci Sınıf Devam Eden Yedi Yaşındaki Çocukların Ahlaki Yargılarını Etkileyen Bazı Faktörler*, AÜZF Yay., Ankara, 1987.

ÖZKAYNAK, Benan, *Teğmen Kalmaz İlkokulu'na Devam Eden Altı-Onbir Yaş Grubu Çocukların Ahlak Yargılarının Gelişimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), HÜSBE, Ankara, 1982.

REST, James, *Resived Manual for the Defining Issues Test*, Minnesota Moral Research Projects, Minneapolis, 1979.

SÂTI BEY, Mustafa, *Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar*, der: Osman Kafadar ve Faruk Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.

SAYLAĞ, Şenay, *Liselerin Birinci Sınıfında Öğrenim Gören Çocukların Ahlaki Değerleri Algılama Düzeylerinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi), HÜSBE, Ankara, 2001.

ŞEMİN, Refia, *Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı*, 2.b., İÜEF Yay., İstanbul, 1979.

TEMEL, Z. Fulya, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Kalan 14-18 Yaş Grubundaki Gençlerin Cinsiyet Rolü Kimlikleri ile Moral Gelişimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), HÜSBE, Ankara, 1991.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 11.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1986. *Gençlik Çağı*, 8.b., Özgür Yay., İstanbul, 1993.

İLETİŞİM ADRESİ

Mustafa ŞENGÜN
(Doktora Öğrencisi)
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
55139 Kurupelit/SAMSUN
e-posta:sengunmustafa@hotmail.com